

УДК 343.132 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.7>

Ю. П. Свиначенко

старший викладач кафедри професійних та спеціальних дисциплін
Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-4413-5447

О. О. Шкута

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін
Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-0395-5710

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ОРГАНАМИ ДІЗНАННЯ І ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Статтю присвячено особливостям взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства.

Сучасний рівень боротьби зі злочинністю вимагає організації безперервної взаємодії різних служб і підрозділів правоохоронних органів, яка виступає як важлива складова комплексних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, їх розкриття, розшуку і затримання осіб що вчинили їх та які переховуються. Сформульовано поняття та надано загальну характеристику такої взаємодії, у тому числі визначено її основні ознаки, серед яких: узгодженість; законність; спрямованість на попередження і розкриття кримінальних правопорушень; притягнення винних до встановленої законом відповідальності; розшук підозрюваних та обвинувачених; забезпечення відшкодування збитку; тощо.

Визначено особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства. Розкрито фактори що впливають на її ефективність.

Наголошено на необхідності й важливості такої взаємодії задля розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, проведення в розумні строки досудового розслідування та запобігання подальшому розвитку криміногенної обстановки, адже вирішення основного завдання правоохоронних органів – швидкого і повного розкриття кримінальних правопорушень, – може бути ефективним та результативним лише спільними зусиллями органів і підрозділів, до компетенції яких входить забезпечення законності та правопорядок. Організація взаємодії при розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень являє собою досить складну і комплексну форму, яка передбачає реалізацію цілої низки послідовних і взаємопов'язаних між собою процесуальних та оперативно-розшукових дій і заходів, спрямованих на максимальне досягнення завдань кримінального провадження.

Розкрито взаємодію як форму контактів і взаємовплив людей у процесі спільної роботи й визначено її суб'єктивний характер.

Ключові слова: взаємодія, правоохоронні органи, Національна поліція України, оперативні підрозділи, органи дізнання і досудового слідства, дізнавач, орган дізнання, кримінальні правопорушення, злочини, кримінальні проступки, розкриття кримінальних правопорушень, оперуповноважений, оперативно-розшукова діяльність, кримінальна процесуальна діяльність, запобігання, суб'єкт запобігання.

Постановка проблеми. Криміногенна ситуація, що за останній час склалася в Україні, а особливо в умовах воєнного стану, є однією з глобальних проблем сьогодення, вирішення якої є першочерговим завданням органів Національної поліції України.

Взаємодія в правоохоронній діяльності – це форма прояву цілеспрямованого впливу, що передбачає забезпечення необхідної узгодженості дій відповідних суб'єктів, як елемент процесу реалізації поставлених цілей по захисту прав і свобод громадян, попередження, припи-

нення та розкриття кримінальних правопорушень, усунення умов, які сприяють їх вчиненню.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблеми організації взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства присвячено роботи таких учених як В.К. Антонов, О.М. Бандурка, В.П. Бахін, Ю.П. Битяк, А.Ф. Волобуєв, І.П. Голосніченко, О.Ф. Долженков, В.В. Зубенко, А.В. Іщенко, А.П. Кіцул, А.Т. Комзюк та ін.

Метою дослідження є визначення нормативно-правового регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства й розкриття змісту такої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Поняття «взаємодія» становить складний вид діяльності, правильне визначення якого має не тільки теоретичне, але й практичне значення, оскільки дає змогу правильно класифікувати різні форми взаємодії, які мають місце між оперативними підрозділами з органами дізнання і досудового слідства при розкритті кримінальних правопорушень [5, с. 109].

Певним недоліком є те, що в юридичній літературі поняття «взаємодія» чітко не визначене. Воно вживається, як правило, тоді, коли йдеться про взаємопогоджену, спільну діяльність різних органів та організацій у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями [1, с. 31].

Сучасний рівень наукової організації боротьби зі злочинністю припускає наявність безупинної взаємодії різних служб і підрозділів поліції, що виступає як важлива умова комплексних заходів запобігання, розкриття кримінальних правопорушень, розшуку і затримання осіб що їх вчинили.

Значення взаємодії обумовлюється у першу чергу тим, що вирішення одного з найбільш важливих завдань, які стоять перед правоохоронними органами — швидкого і повного розкриття кримінальних правопорушень, — може бути досягнуто тільки спільними та погодженими зусиллями різних органів, служб і підрозділів, що розрізняються своїми конкретними завданнями, функціональними обов'язками, організацією і способами дій. Без їх постійної й тісної взаємодії ефективна боротьба зі злочинністю неможлива.

В процесі кримінального судочинства органи дізнання і досудового слідства, з одного боку, наділені правом давати оперативним підрозділам доручення і вказівки, а також вимагати сприяння при проведенні слідчих/розшукових дій. При цьому для оперативних підрозділів вико-

нання отриманих доручень, вказівок та вимог є обов'язковим. Але, з іншої сторони, органи дізнання і досудового слідства, не мають можливості в адміністративному чи службовому порядку впливати на хід виконання своїх розпоряджень і не можуть притягнути до відповідальності осіб, що їх проігнорували. Втім, такі відносини все ж слід розглядати як взаємодію, особливості якої зумовлені специфікою цієї діяльності, під час якої вона виникає.

Взаємодія органів, які здійснюють кримінально-процесуальну і не процесуальну діяльність по розкриттю кримінальних правопорушень, направлена на обмін і отримання доказової та орієнтуючої інформації, яка має значення для достовірного встановлення фактів, що становлять предмет доказування у кримінальному судочинстві [5, с. 109].

У зв'язку з цим взаємодія оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства завжди має інформативний характер, що визначає її гносеологічну і процесуальну природу.

Зазначене вимагає чіткого розмежування предмета пізнання і предмета доказування у кримінальній справі.

Так, предмет пізнання ширший за предмет доказування у кримінальній справі та включає не тільки ті обставини, які підлягають доказуванню згідно з вимогами закону, але й факти, які мають значення для застосування найбільш доцільних тактичних прийомів при проведенні окремих слідчих/розшукових дій, обставини, що сприяють розшуку підозрюваного/обвинуваченого і дають змогу своєчасно виявити й правильно оцінити зібрані у справі докази, а також ті слідчі ситуації, які зумовлюють необхідність конкретних форм взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства, і низку інших обставин. Наприклад, при виборі тактики (лінії поведінки при провадженні дізнання чи досудового слідства), уповноваженій особі варто ознайомитися з даними, отриманими в результаті проведення оперативно-розшукових заходів. При цьому слідчий, якому надається можливість ознайомитися з оперативними матеріалами, повинен добре знати основи оперативно-розшукової діяльності. Це необхідно для того, щоб він міг критично оцінити отримані матеріали, вміло взаємодіяти з оперативними співробітниками, використовуючи результати проведених оперативно-розшукових дій, і водночас не допускати під час слідства розшифровки методів і засобів оперативно-розшукової діяльності.

У практичній діяльності взаємодія оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства в системі правоохоронних органів відбувається в таких випадках:

– по-перше, при необхідності використання в інтересах слідства результатів оперативно-розшукової діяльності;

– по-друге, для застосування під час розслідування кримінальної справи, яка знаходиться в провадженні слідчого, оперативно-розшукових (оперативно-технічних) можливостей органу дізнання;

– по-третє, коли ним самостійно здійснюється досудове розслідування у формі дізнання;

– по-четверте, при виконанні оперативними підрозділами доручень та вказівок слідчого про проведення слідчих/розшукових дій або наданні допомоги слідчому в їх проведенні.

Залежно від переліченого можна розрізнати:

1) взаємодію оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства, яка виникла у зв'язку з його оперативно-розшуковою діяльністю;

2) взаємодію у зв'язку зі здійсненням оперативними підрозділами кримінально-процесуальної діяльності.

З огляду на викладене, варто окремо зауважити, що оперативні підрозділи в системі правоохоронних органів — це зазвичай окремі організаційно-управлінські структури, яким у правових приписах законодавства і відомчих нормативно-правових актах визначені завдання, компетенція та обсяг повноважень, у тому числі і у сфері оперативно-розшукової діяльності [1, с. 33].

Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності, яке сьогодні діє в Україні, чітко розмежує цю діяльність та кримінальний процес. При цьому оперативно-розшукова діяльність значною мірою спрямована на забезпечення, «обслуговування» кримінально-процесуальної діяльності [6, с. 263].

Отже, під взаємодією оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства слід розуміти засновану на вимогах закону і відомчих нормативно-правових актів, узгоджену за проміжними і кінцевими цілями діяльність адміністративно і службово не залежних один від одного органів, яка координується слідчим і здійснюється при комплексному поєднанні та ефективному використанні повноважень, методів і засобів, що ними наділені ці органи, для розкриття кримінальних правопорушень [1, с. 39].

Наведене визначення взаємодії передбачає необхідність теоретичного аналізу поняття «розкриття кримінального правопорушення».

У сфері кримінального судочинства про розкриття кримінального правопорушення може йтися лише тоді, коли у кримінальній справі встановлені всі обставини, що підлягають доказуванню, і викриті особи що його вчинили. Таким чином, кримінальне правопорушення можна вважати розкритим тільки тоді, коли:

– по-перше, достовірно встановлені обставини, які входять до предмета доказування у кримінальній справі;

– по-друге, правильно кваліфіковані дії обвинуваченого;

– по-третє, не допущено порушень вимог кримінально-процесуального законодавства.

Тобто про повне розкриття кримінального правопорушення в найширшому розумінні цього слова можна говорити лише на завершальному етапі дізнання чи досудового слідства [6, с. 264].

З викладеного випливає, що швидкість розслідування кримінальних справ значною мірою зумовлена взаємодією з моменту отримання заяви чи повідомлення про діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, і до складання обвинувального висновку. Тобто взаємодія наділеними оперативно-розшуковою юрисдикцією це діяльність не ситуаційна, а постійна. Безумовно, оперативно-розшукова діяльність може проводитися і за межами процесу розслідування справи, але в такому разі вона направлена не на розкриття кримінальних правопорушень, а на їх попередження, припинення (якщо вчинення кримінального правопорушення тільки розпочато) або виявлення [5, с. 108].

Отже, до постійних процесуальних повноважень дізнавача та слідчого належать і повноваження з організації взаємодії з оперативними підрозділами.

З огляду на специфіку діяльності правоохоронних органів на практиці інколи мають місце вимоги до особи, яка взаємодіє з оперативними підрозділами, сприяти вирішенню завдань, поставлених перед останніми у сфері оперативно-розшукової діяльності. Подібна позиція базується на тому, що в ході взаємодії мають вирішувати не тільки (або головним чином) завдання дізнання і досудового слідства, інтересам якого підпорядкована і робота взаємодіючих сторін, але й оперативно-розшукові завдання оперативних підрозділів. Вважається, що наведене визначення взаємодії звужує рамки її результативності та не орієнтує співробітників відповід-

ного органу на максимальне використання існуючих можливостей для вирішення поставлених перед ними оперативно-розшукових завдань.

Зрозуміло, що без належної допомоги дізнавача чи слідчому зазвичай складно забезпечити належну якість та повноту розслідування справи, швидко встановити й розшукати кримінальне правопорушення тощо. Без використання результатів оперативно-розшукової діяльності, їх сил і засобів дізнавач та слідчий досить часто стають безсилі у своїй роботі по збиранню і перевірці доказів, особливо у справах про кримінальні правопорушення, вчинені в умовах неочевидності. Отже, в правоохоронних органах оперативно-розшукова діяльність є опорною базою при провадженні дізнання і досудового слідства, незалежно від того, порушена кримінальна справа на підставі оперативних матеріалів чи на інших підставах. Недооцінка ж слідчим значення взаємодії досить часто позбавляє його можливості швидко і якісно розслідувати кримінальну справу, що впливає на якість розслідування взагалі [6, с. 263].

Сутність і значення взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства можна розкрити шляхом аналізу його теоретичних і правових основ.

Теоретичними основами взаємодії є положення, що пояснюють його зміст і значення. З'ясування теоретичних основ слідчими й оперативними співробітниками — неодмінна умова осмисленості та цілеспрямованості взаємодії, забезпечення законності й ефективності. У випадку закріплення в нормах права теоретичні підстави додатково набувають ролі правових.

Теоретичні підстави взаємодії складаються: зі спільності задач органів досудового слідства; із того, що процесуальні акти органів дізнання, складені відповідно до закону, мають таку ж юридичну чинність, як і процесуальні акти дізнавача та слідчого; із необхідності використовувати можливості кожного з взаємодіючих органів.

1. Фундаментом тісної взаємодії органів досудового слідства і дізнання служать ті норми кримінально-процесуального закону, якими установлені загальні для них задачі: зміцнення законності й правопорядку, попередження і розкриття кримінальних правопорушень, охорона інтересів суспільства, прав і свобод громадян.

2. Швидко і повне розкриття кримінальних правопорушень, викриття осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень.

3. Забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, що зробив кримі-

нальне правопорушення був підданий справедливому покаранню і жодний невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності й засуджений.

4. Визначення характеру і розміру збитку, заподіяного кримінальними правопорушеннями, і вживання заходів із метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна.

Висновки. На підставі викладеного, можемо зробити висновок, що лише об'єднаними зусиллями досліджувані органи можуть ефективно вирішувати поставлені завдання. Загальні задачі органи дізнання і досудового слідства вирішують за допомогою властивих кожному з них методів і засобів.

Але саме єдність задач служить стрижнем їхніх взаємовідносин, важливою теоретичною основою взаємодії, що повинно бути активним і продовжуватися до розкриття кримінального правопорушення. При цьому кожний учасник взаємодії несе персональну відповідальність за свої дії.

Список використаної літератури:

1. Пивоваров В.В., Щербина Л.І. Взаємодія слідчого з органами дізнання при провадженні досудового слідства у кримінальних справах. Навчальний посібник. Харків, «Право», 2008. с. 295.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про ОРД». К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 312 с.
4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 р. №575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 25.03.2021).
5. Shkuta O. Peculiarities of the Investigator's Interaction with the Operational Subdivisions of Law Enforcement Authorities in the Investigation of Illegal Reproduction and Restrictions. *European Reforms Bulletin №2, 2021. с. 106-110.* <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/bb8f5efe-2a29-4440-b3ad-d79b0862bfcc/download>
6. Шкута О.О. Методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 4. – С. 262-266 <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/42.pdf>

Svynarenko Yu. P., Shkuta O. O. Peculiarities of the interaction of operational units with the bodies of inquiry and pre-trial investigation

The article is devoted to the study of issues related to the regulatory and legal regulation of interaction between operational units and bodies of inquiry and pre-trial investigation.

The current level of fighting crime requires organization of continuous interaction between various services and units of law enforcement agencies, which acts as an important component of comprehensive measures to prevent criminal offenses, to solve them, to search for and detain the perpetrators and fugitives. The author formulates the concept and provides a general description of such interaction, including its main features, including: coherence; legality; focus on prevention and detection of criminal offenses; bringing the perpetrators to statutory liability; search for suspects and accused persons; ensuring compensation for damages; etc.

The author defines the legal and regulatory framework for the interaction of operational units with the bodies of inquiry and pre-trial investigation. The factors influencing its effectiveness are revealed.

The author emphasizes the necessity and importance of such interaction for the purpose of detection and investigation of criminal offenses, pre-trial investigation within a reasonable time and prevention of further development of the crime situation, since the main task of law enforcement agencies – prompt and complete detection of criminal offenses – can be effective and efficient only through joint efforts of bodies and units whose competence includes ensuring law and order. The organization of cooperation in the detection and investigation of criminal offenses is a rather complex and comprehensive form, which involves the implementation of a number of consistent and interrelated procedural and operational-search actions and measures aimed at maximizing the achievement of the objectives of criminal proceedings.

The author reveals interaction as a form of contacts and mutual influence of people in the process of joint work and determines its subjective nature.

Key words: *interaction, law enforcement agencies, National Police of Ukraine, operational units, inquiry and pre-trial investigation bodies, investigator, inquiry body, criminal offenses, crimes, criminal misdemeanors, detection of criminal offenses, detective, operational and investigative activities, criminal procedural activities, prevention, subject of prevention.*